

Nr 121

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående uppförande av sammansättningsverkstad för ammunition m. m.; given Stockholms slott den 16 mars 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Andersson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att en sammansättningsverkstad för ammunition uppföres i Vingåkerstrakten. Vidare föreslås att en verkstad för främst revidering av ammunition uppföres i anslutning till en befintlig ammunitionssammansättningsverkstad i Norrland och att driften vid dessa båda verkstäder administreras av försvarets fabriksstyrelse.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 mars 1962.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST.

Efter gemensam beredning med cheferna för social-, finans- och handelsdepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, fråga om uppförande av sammansättningsverkstad för ammunition m. m. och anför därvid följande.

Inledning

För sprängämnesgjutning samt sammansättning och revidering av ammunition¹ finnes för närvarande ett antal sammansättningsverkstäder i anslutning till de centrala ammunitionsförråden. Dessa verkstäder uppfyller icke de krav som måste ställas i fråga om säkerheten vid sprängämnesgjutning. Med hänsyn till detta förhållande lät överbefälhavaren år 1954 — på anmodan av dåvarande chefen för försvarsdepartementet — utreda hur sammansättning av ammunition bör bedrivas och i samband härmed hur krut, sprängämnen och förrådsdetaljer bör förvaras. Sedan den anbefallda utredningen slutförts, framlade överbefälhavaren — efter samråd med armétygförvaltningen och försvarets fabriksstyrelse — den 14 oktober 1955 förslag i ämnet (*1955 års förslag*). Detta innebar i stort att den statliga sammansättningsverksamheten skulle övertagas av fabriksstyrelsen, att en fredsverkstad avsedd för sammansättnings- och revideringsverksamhet skulle komma till stånd och förläggas till södra Sverige samt att intill dess förenämnda anläggning kunde tas i drift, den nuvarande verksamheten skulle bibehållas i armétygförvaltningens regi. I krig skulle ammunitionssammansättningsverksamhet dessutom bedrivas vid ytterligare ett antal verkstäder. Sedan den föreslagna nya verkstaden uppförts, skulle de hittillsvarande sammansättningsverkstäderna nedläggas.

¹ I ammunitionssammansättning ingår både att av detaljer från ett flertal leverantörer sammansätta ammunitionsdelar, t. ex. granater och tändrör, och att pressa eller gjuta sprängämne i dessa samt dessutom produktion av pressade sprängämnesdetaljer. De olika delarna monteras sedan till färdiga ammunitionseffekter för kanoner, granatkastare, minor etc. Revidering av ammunition avser i huvudsak moderniseringsarbeten med äldre ammunitionseffekter, hylsätervingning och i vissa fall underhållsarbeten.

Efter anmodan av överbefälhavaren föreslog försvarets fabriksstyrelse — i samråd med bland annat armétygförvaltningen och sprängämnesinspektionen — (skr. 30/11 1955) bland annat, att en verkstad för här angivna ändamål skulle uppföras. Kostnaden för den nya verkstaden beräknades till 13,1 miljoner kronor, varav 11 miljoner kronor för byggnadsarbeten, 1,5 miljon kronor för maskinutrustning och 600 000 kr. för markförvärv. Alternativt föreslogs att en första etapp för omkring 6,1 miljoner kronor skulle komma till utförande. Denna utbyggnad syftade till en verkstad dimensionerad för att täcka de behov som sammanhänger med fredsanskaffningen. Förslaget anmälades i 1957 års statsverksproposition (bil. 25, s. 47) men föranledde ingen åtgärd.

Fabriksstyrelsen återkom i sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 med förslag att uppföra den första etappen av verkstaden. Efter förslag av Kungl. Maj:t (prop. 1958: 110, s. 566—567) beslöt 1958 års riksdag (SU B 53; rskr. B 83) att en verkstad för sammansättning av ammunition skulle uppföras. Kostnaderna för en dylik verkstad angavs till 12,5 miljoner kronor (exkl. kostnader för markförvärv). För en första etapp beräknades 7,6 miljoner kronor erforderliga. Riksdagen anvisade 1,0 miljon kronor för att påbörja sammansättningsverkstaden. 1959 års riksdag anvisade ytterligare 2,2 miljoner kronor för arbeten med sammansättningsverkstaden och 0,5 miljon kronor för påbörjande av maskinanskaffningen (SU 44; rskr. 115). 1960 års riksdag anvisade 1,0 miljon kronor för verkstaden och 0,5 miljon kronor för fortsatt maskinanskaffning (SU 25; rskr. 79). Sammanlagt har sålunda riksdagen beviljat 4,2 miljoner kronor för anläggningsarbeten och 1,0 miljon kronor för maskinanskaffning. Av dessa medel har Kungl. Maj:t hittills endast ställt 0,5 miljon kronor till fabriksstyrelsens förfogande för maskinanskaffning. Kostnaderna för första etappen av verkstaden har av fabriksstyrelsen senast beräknats till 8,08 miljoner kronor i 1959 års prisläge (prop. 1960: 1, bil. 26, s. 44).

Det visade sig av olika anledningar svårt att genomföra 1955 års förslag. Främst medverkade härvid svårigheten att förvärva lämpligt markområde för den nya sammansättningsverkstaden. Överbefälhavaren fann det därför vara angeläget att undersöka — bland annat med hänsyn till 1958 års försvarsbeslut — om de förutsättningar som låg till grund för förslaget allttjämt var hållbara. Sedan armétygförvaltningen överlämnat en promemoria med vissa synpunkter i frågan anmodade överbefälhavaren försvarets förvaltningsdirektion att — med biträde av experter från försvarsstaben, armétygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse och fortifikationsförvaltningen — verkställa de ytterligare undersökningar och utredningar som erfordrades för att på nytt få frågan allsidigt belyst. Resultatet av undersökningen redovisades i en PM 30/11 1959. Denna finnes fogad till den skrivelse (29/2 1960) med vilken överbefälhavaren hänsköt ärendet till Kungl. Maj:t (1960 års förslag).

Frågan om uppförande av ammunitionssammansättningsverkstaden togs ungefär samtidigt upp av riksdagens år 1960 församlade revisorer. I sin berättelse (§ 12) ifrågasatte revisorerna riktigheten av att fullfölja planerna på att uppföra en ny ammunitionssammansättningsverkstad. Över revisorernas berättelse avgavs yttranden av överbefälhavaren, armétygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse, försvarets förvaltningsdirektion och sprängämnesinspektionen. Riksdagen (skr. 1961: 285) fattade beslut i överensstämmelse med förslag av statsutskottet (SU 116). Utskottet, som inhämtat att överbefälhavaren framlagt förslag i ämnet, uttalade att överbefälhavarens överväganden och Kungl. Maj:ts ställningstaganden i anslutning därtill borde redovisas för riksdagen innan åtgärder vidtogs för ett fullföljande av projektet.

Vidare har försvarets fabriksstyrelse (skr. 28/12 1961) — efter samråd med överbefälhavaren som i ärendet hört armétygförvaltningen — ånyo underställt frågan om ny sammansättningsverkstad m. m. Kungl. Maj:ts prövning. Över denna skrivelse har yttranden avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, statskontoret, sprängämnesinspektionen samt länsstyrelserna i Södermanlands och Jönköpings län. Slutligen har fabriksstyrelsen (skr. 30/1 1962) inkommit med vissa kostnadsberäkningar.

Jag anhåller att nu få upptaga förevarande fråga till behandling. Därvid torde jag få redogöra för överbefälhavarens förslag av år 1960 med därtill hörande utredningar m. m. samt fabriksstyrelsens senaste förslag jämte yttranden däröver. För inhämtande av närmare upplysningar rörande riksdagsrevisorernas uttalande och innehållet i däröver avgivna utlåtanden torde få hänvisas till 1960 års revisionsberättelse (Del I, s. 64—66 och Del II, s. 105—112). Slutligen framlägger jag mina egna synpunkter och förslag.

1960 års förslag

I sin förenämnda skrivelse den 29 februari 1960 föreslår överbefälhavaren i anslutning till en av försvarets förvaltningsdirektion verkställd utredning, att 1955 års förslag rörande sammansättnings- och revideringsverksamhetens ordnande i fred skall kompletteras med armétygförvaltningens sammansättningsverkstad i Norrland och att denna — som alltjämt bör administreras av armétygförvaltningen — i fred främst skall avses för del av erforderlig revideringsverksamhet.

Förvaltningsdirektionens utredning behandlar vissa principfrågor. PM har utarbetats efter samråd med armétygförvaltningen, fortifikationsförvaltningen och försvarets fabriksstyrelse samt efter hörande av sprängämnesinspektionen. Förvaltningsdirektionen har granskat i vilka avseenden de förutsättningar och grundläggande synpunkter som legat till grund för 1955 års förslag ändrats.

En väsentlig faktor är arbetsvolymens omfattning vid sammansättnings-

verkstäderna. Enligt förvaltningsdirektionen visar en jämförelse att arbetsvolymen för fredsanskaffning sannolikt blir mindre än vad som bedömdes 1955. Detta synes beträffande nysammansättning av ammunition vara en konsekvens av 1958 års försvarsbeslut — minskad arméorganisation och minskad förrådshållning — och därpå grundade materielplaner samt beträffande revideringsverksamheten vara en följd av vissa förbättringar vid tillverkning och förrådshållning av ammunition. Den för krigsanskaffning erforderliga arbetsvolymen har däremot enligt direktionen — bland annat på grund av minskad fredsanskaffning till följd av 1958 års försvarsbeslut — icke oväsentligt ökat i förhållande till läget 1955. Ökade svårigheter kommer därför enligt förvaltningsdirektionen att föreligga när det gäller att på ett betryggande sätt tillgodose sammansättningsverkstädernas personella beredskap för verksamhet i ett skärpt läge och under krig.

Såvitt avser säkerhetssynpunkter i samband med sammansättning och revidering av ammunition konstaterar förvaltningsdirektionen, att det föreligger ett oavvisligt krav att den del av verksamheten som omfattar riskbetonad explosivämneshantering icke fortsättningsvis bör få äga rum i samma bergutrymme som sammansatt ammunition förrådshålles i.

Förvaltningsdirektionen menar att utvecklingen efter år 1955 icke rubbar bedömningen att det från ekonomiska synpunkter är mest fördelaktigt att centralisera sammansättningsverksamheten i fred till en verkstad. Möjlighet bör dock finnas att sända ut revideringspatruller från verkstaden för enklare arbeten i de fall där det är dyrare att transportera ammunitionen än att flytta arbetskraften. Ökade transportkostnader kommer dock att uppstå till följd av centraliseringen. Särskilt påtagligt blir detta vid transport av ammunition från mellersta och södra Norrland till verkstad i södra Sverige och åter.

Förvaltningsdirektionen granskar olika alternativ för att ordna sammansättningsverksamheten i fred.

Ett alternativ (alt. I) innebär att en ny verkstad — administrerad av försvarets fabriksstyrelse — för sammansättningsarbete skall uppföras med en kapacitet vid fredsdrift som medger att sammansättningsarbeten i bergverkstäderna helt kan upphöra. Detta motsvarar etapp I av den av fabriksstyrelsen projekterade sammansättningsverkstaden, som har kostnadsberäknats till 7,5 miljoner kronor. För revideringsarbeten bibehålles den befintliga Norrlandsverkstaden. Denna behöver dock kompletteras med friliggande lokaler för ifrågavarande ändamål. Den av fabriksstyrelsen projekterade verkstaden reduceras då i motsvarande mån. Revideringsarbeten vid andra förråd kan utföras av utsända revideringspatruller. Verksamheten kan alltså i fredstid centraliseras och lokalutrymmen i berganläggningar frigöras. Dessa utrymmen kan i krig och vid fara för krig i samband med utspridning av förråden utnyttjas för sammansättning av ammunition.

Om den framtida sammansättningsverksamheten i fredstid skall drivas med en avsevärt reducerad arbetsstyrka, ändras de beräknade förutsätt-

ningarna för den nya verkstadens ekonomi. Å andra sidan bedömes vissa möjligheter föreligga för fabriksstyrelsen att även utnyttja anläggningen för andra arbeten än för sammansättning av ammunition.

Det andra alternativet (alt. II) innebär, att sammansättningsverksamheten i fred bedrivs i och i nära anslutning till tre av nuvarande bergverkstäder. Den som mera riskfylld ansedda delen av verksamheten i fred förlägges till utanför bergverkstaden nyuppförda friliggande lokaler, under det att övrig verksamhet alljämt bedrivs i berglokal. Kostnaderna för det skisserade förslaget har preliminärt uppskattats till ca 4,6 miljoner kronor. Mera fullständiga byggnadsritningar måste dock uppgöras innan en slutlig bedömning av kostnaderna är möjlig. Kostnaderna för alternativ II understiger kostnaderna för alternativ I — begränsat till första etappen — med ca 2,9 miljoner kronor. Differensen är inte tillräckligt stor för att tillmätas avgörande betydelse.

Försvarets förvaltningsdirektion sammanfattar resultaten av sin utredning sålunda.

Det är nödvändigt att snarast flytta ut den i bergrum inom centralföråden vid sammansättning av ammunition nu förekommande sprängämnesbehandlingen. Man måste antingen flytta ut gjutningen av sprängämnen (alt. II) eller anlägga en helt ny verkstad (alt. I).

Som ett skäl mot uppförande av en ny verkstad för ammunitionsproduktion i nuvarande läge kan enligt förvaltningsdirektionen åberopas det förhållandet, att samtliga ammunitionsfabriker i landet för närvarande (år 1959) har sysselsättningssvårigheter samt att sysselsättningen väntas nedgå ytterligare. Behovet av verkstadskapacitet är alltså ett beredskapsproblem, om vars angelägenhetsgrad förvaltningsdirektionen icke kan fälla något uttalande. Från förvaltningsdirektionens sida understrykes dock, att den väntade nedgången av fredstillverkningen kommer att avsevärt försämra möjligheterna att starta krigsproduktion.

Enligt direktionens mening talar följande skäl för genomförande av alternativ I.

1. Skall ammunitionssammansättning ske i södra Sverige kan endast en friliggande verkstad komma i fråga.

2. Den förutsedda nedgången i produktionsvolymen motiverar att den av staten i fredstid bedrivna ammunitionssammansättningen koncentreras till en verkstad.

3. Nedgången i produktionsvolymen motiverar vidare, att ammunitions-sammansättningen förlägges till en verkstad, som även kan användas för annan likartad verksamhet.

4. Alternativet ger större möjligheter att, om så blir erforderligt, öka verkstadskapaciteten för ammunitionstillverkning.

5. Den icke försvarsgrensbundna verkstadsrörelsen bör koncentreras under försvarets fabriksstyrelse, som har till huvuduppgift att svara för sådan verksamhet och för fortsatt rationalisering inom detta område.

Om alternativ I genomföres bör dock enligt förvaltningsdirektionens mening, bland annat för revideringsarbeten, den i Norrland nu förekommande verkstadsrörelsen bibehållas. Denna verkstad bör i så fall utbyggas något. Den av fabriksstyrelsen projekterade verkstaden bör härvid i motsvarande mån reduceras så att den totala investeringskostnaden icke överstiger vad fabriksstyrelsen bedömt erforderligt för den av 1958 års B-riksdag beslutade sammansättningsverkstadens första etapp.

Överbefälhavaren hävdar, att behovet av verkstadskapacitet för ammunitionssammansättning väsentligen är ett beredskapsproblem. I detta avseende hänvisar överbefälhavaren till vad han anfört i 1955 års förslag.

Sammansättningsverksamheten utgör för ammunition det slutliga ledet i produktionskedjan. Den omläggning av sammansättningsverksamheten, som nu föreslås, avser, förutom att eliminera med nuvarande fredsdrift förbundna risker och samtidigt rationalisera denna drift, att förbereda och underlätta krigsproduktionen. Då krigsproduktionen mångfaldigt överstiger fredsproduktionen, måste främst de förhållanden som sammanhänger med produktionen i krig vara avgörande för det antal verkstäder, som skall planeras och utbyggas, liksom deras storlek. I vilken utsträckning dessa verkstäder skall tagas i anspråk för fredsdriften måste avgöras med hänsyn till fredsekonomiska och praktiska förhållanden.

Mot denna bakgrund synes det överbefälhavaren som om förvaltningsdirektionens — efter förnyad prövning — framförda synpunkter och förordade alternativ till lösning beträffande verksamheten i fred i princip väl överensstämmer med 1955 års förslag. Den verkställda omprövningen ger emellertid enligt överbefälhavaren vid handen, att förutsättningarna att snabbt öka tillverkningskapaciteten i ett skärpt läge blir större även vid ett begränsat antal fredsanställda, om verksamheten i fred — förutom vid civila företag — bedrivs vid två statliga verkstäder i stället för på en plats. Detta förhållande är av väsentlig betydelse från beredskapssynpunkt. Förvaltningsdirektionens förslag till komplettering av överbefälhavarens förslag 1955 med att även verkstaden i Norrland bör tagas i anspråk i fred för revideringsarbeten m. m. är därför lämpligt. Fredsverksamheten i vad avser sammansättning och revidering av ammunition bör sålunda, anför överbefälhavaren, förläggas dels till en av fabriksstyrelsen administrerad verkstad i södra Sverige avsedd för nysammansättning och del av erforderlig revideringsverksamhet m. m., dels till en av armétygförvaltningen administrerad verkstad i Norrland avsedd för del av erforderlig revideringsverksamhet m. m. Vid båda verkstädernas iordningställande för avsedd fredsverksamhet måste de avsedda uppgifterna i ett skärpt läge och under krig beaktas.

Med anledning av överbefälhavarens ställningstagande framlade fabriksstyrelsen i sina äskanden för budgetåret 1961/62 förslag till den nya verkstadens omfattning samt begärde därav betingade medel. Förslaget har icke föranlett någon åtgärd.

Fabriksstyrelsens skrivelse 28/12 1961 m. m.

Fabriksstyrelsen håller före att behovet och lämpligheten av att uppföra en ny sammansättningsfabrik för ammunition inom fabriksverket fullständigt klarlagts. Den nya verkstaden är icke avsedd för enbart sådana arbeten som hittills utförts vid armétygförvaltningens verkstäder. Den synes även kunna komplettera fabriksverkets övriga verkstäder med ett sprängämnesgjuteri och en verkstad för sammansättning av grövre ammunition än som för närvarande kan göras vid fabriksverket. Den nuvarande bristen i detta avseende har för fabriksverkets del hittills utgjort en allvarlig olägenhet från försäljnings- och konkurrenssynpunkt. Fabriksstyrelsen föreslår därför, att styrelsen meddelas uppdrag att i huvudsaklig överensstämmelse med sina tidigare förslag få anlägga den föreslagna sammansättningsverkstaden dock med hänsynstagande till att Norrlandsverkstaden — på sätt överbefälhavaren anfört i 1960 års förslag — fortsättningsvis skall drivas i fred.

Vad angår lokaliseringsen av den nya verkstaden redogör fabriksstyrelsen för de alternativ som övervägts och anför i huvudsak följande.

I april 1957 uppdrog Kungl. Maj:t åt fabriksstyrelsen att förhandla om och därest för kronan godtagbar överenskommelse kunde träffas — med förbehåll för Kungl. Maj:ts godkännande — sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning av mark för ifrågavarande verkstad. Styrelsen undersökte därvid möjligheterna för förvärv av mark inom Tenhults kommun i Jönköpings län. Den mark som kommunen kunde anvisa var av olika skäl mindre lämplig och kostnaderna för andra markförvärv visade sig komma att uppgå till betydande belopp. Fabriksstyrelsen föreslog därför — efter samråd med försvarsstaben — den 4 mars 1958, att sammansättningsverkstaden skulle förläggas till kronopark i Vingåkerstrakten, Södermanlands län.

Med hänsyn till arbetskraftssituationen i Tenhults kommun ansågs det emellertid (november 1958) att förnyad undersökning borde göras för att om möjligt förlägga sammansättningsverkstaden till Tenhult. Fabriksstyrelsen upptog därför ånyo förhandlingar med Tenhults kommun. Kommunen ansåg därvid, att möjligheter skulle finnas att förvärva ett lämpligt markområde.

De båda aktuella alternativen för sammansättningsverkstadens förläggning — Tenhult respektive Vingåker — har undersökts av sprängämnesinspektionen. Därvid har Vingåkersalternativet helt godtagits. Vad avser Tenhultsalternativet har däremot sprängämnesinspektionen anfört, att i förordningen om explosiva varor (SFS 232/57) föreskrivna minimiavstånd ej kan innehållas. Inspektionen har dock ansett att dispens härifrån skulle kunna tillstyrkas med hänsyn till befintliga nivåskillnader och vegetation

samt under förutsättning att från skyddssynpunkt erforderliga vägar inom området anlägges. På längre sikt bör dock ytterligare mark förvärvas med hänsyn till skyddsavstånden.

Sprängämnesinspektionen har sedermera preciserat den utökning av vägnätet som anses erforderlig. Kostnaderna härför har beräknats till i runt tal 300 000 kr. Länsstyrelsen i Jönköpings län har förklarat sig icke ha något att erinra mot att den planerade anläggningen förlägges till föreslagna plats inom Tenhults kommun.

Fabriksstyrelsen erinrar vidare om att sprängämnesinspektionen i sitt remissyttrande över riksdagens revisorers uttalanden ytterligare understrukit, att från inspektionens synpunkter Vingåkersalternativet är vida överlägset Tenhultsalternativet.

Sprängämnesinspektionen har vid överläggningar med fabriksstyrelsen ifrågasatt om icke verkstadens förläggning bör omprövas med hänsyn till säkerhetsfrågorna. Därvid har framhållits, att om en ny sammansättningsverkstad skall anläggas, den bör förläggas på ett sådant sätt att en framtida bebyggelse i närheten av verkstaden om möjligt kan förhindras. Fabriksstyrelsen har på grund därav och med hänsyn till de svårigheter som under senaste tiden förelegat vid fastställande av säkerhetsområden vid fabriksverkets ammunitionsfabriker ansett, att en förnyad utredning borde ske beträffande kostnaderna för en eventuell förläggning av verkstaden till Vingåkerstrakten.

Av fabriksstyrelsen beräknade kostnader för anläggningsarbeten i de båda alternativen framgår av följande uppställning (prisläge den 1 juli 1959):

	Tenhultsalt.	Vingåkersalt.
Investeringskostnad för anläggningsarbeten	6 580 000	6 300 000
Tillkommer för utökade vägarbeten från skydds- synpunkt	320 000	—
Marklösen	350 000	—
	<hr/>	<hr/>
Summa kr.	7 250 000	6 300 000

Kostnaderna för den erforderliga maskinutrustningen har beräknats vara lika i de båda alternativen.

En förläggning till Vingåkerstrakten är enligt fabriksstyrelsen att föredraga förutom från säkerhets- och kostnadssynpunkt jämväl med hänsyn till att en sådan förläggning på längre sikt ger de utvecklingsmöjligheter som framtida krigsmaterielltillverkning kan komma att kräva. Fabriksstyrelsen föreslår därför, att verkstaden uppföres inom kronopark i Vingåkerstrakten.

Fabriksstyrelsen behandlar sedan frågan om vilken myndighet som bör administrera Norrlandsverkstaden. Fabriksstyrel-

sen anser, att flera skäl talar för att även denna verkstad bör ingå i försvarets fabriksverk. Vid beställning av sammansättning eller revidering av ammunition kan sålunda fabriksstyrelsen då förlägga arbetet till den verkstad, som från transport- och beläggningssynpunkt är lämpligast, med kortare leveranstid och minskad kostnad som följd. Åtgärder för forcerad sammansättning av ammunition kan lättare företagas, om ansvaret härför åvilar en myndighet, som förfogar över de samlade resurserna. Om Norrlandsverkstaden läggs under fabriksverket bör även den vid armétygförvaltningen nu befintliga tekniska personalen för ledning av sammansättnings- och revideringsverksamheten överföras till fabriksverket. Den samlade tekniska expertisen på detta område kan då utnyttjas för båda verkstäderna. Fabriksstyrelsen föreslår därför, att även verkstaden i Norrland bör ingå i fabriksverket från och med den tidpunkt, då den nyuppförda verkstaden tas i bruk. Platschefsansvaret — vari icke ingår ansvaret för den tekniska driften av verkstaden — bör dock även i fortsättningen åvila armétygförvaltningen.

Verkstäderna bör dimensioneras för en arbetsstyrka om 75—100 arbetare (verkstaden i Vingåkerstrakten) respektive 20—30 arbetare (Norrlandsverkstaden).

Den av fabriksstyrelsen nu projekterade nya sammansättningsverkstaden motsvarar första etappen av den föreslagna fredsverkstaden enligt 1955 års förslag. *K o s t n a d e n* härför har fabriksstyrelsen beräknat till 6,58 miljoner kronor för anläggningsarbeten (prisläge den 1 juli 1959) och 1,5 miljon kronor för maskinanskaffning (1956 års prisläge). Beträffande maskiner har därvid förutsatts att viss utrustning kan erhållas från de nuvarande av armétygförvaltningen administrerade sammansättningsverkstäderna. Med hänsyn till inträffade prisstegringar bedömer fabriksstyrelsen att totalkostnaden kommer att överskrida den år 1959 nämnda kostnadsramen 8,08 miljoner kronor. I den nämnda kostnadsramen kan erforderlig utbyggnad av Norrlandsverkstaden icke inrymmas. Skulle Tenhultsalternativet väljas, kräves ytterligare ca 1 miljon kronor.

Såvitt avser de *p e r s o n a l f r å g o r*, som uppkommer i samband med beslut om förläggning av sammansättningsverkstad, anför fabriksstyrelsen i huvudsak följande.

Den personal som finns vid de sammansättningsverkstäder, som föreslås nedlagda, och vid armétygförvaltningen bör erbjudas anställning vid försvarets fabriksverk. Det av fabriksstyrelsen beräknade personalbehovet kan i stort sett täckas härigenom. En del av denna personal kan dock väntas icke komma att acceptera överflyttning till fabriksverket. Fabriksstyrelsen föreslår, att styrelsen — gemensamt med armétygförvaltningen — får inkomma till Kungl. Maj:t med förslag till de åtgärder, som bör vidtagas i vad avser den personal som beröres av här föreslagna åtgärder.

S a m m a n f a t t n i n g s v i s hemställer försvarets fabriksstyrelse *att*

den nya sammansättningsverkstaden för ammunition — dimensionerad för att täcka de behov som sammanhänger med den normala fredsanskaffningen — får uppföras inom kronopark i Vingåkerstrakten, att nuvarande verkstaden i Norrland bibehålles och får ingå i fabriksverket från den tidpunkt, då den nyuppförda verkstaden drifttekniskt tages i bruk samt att fredsdriften vid de övriga av armétygförvaltningen nu administrerade sammansättningsverkstäderna nedlägges i samband med att den nya verkstaden tages i bruk, vilket kan beräknas ske under år 1965.

Y t t r a n d e n

Statskontoret, som haft att yttra sig jämväl över överbefälhavarens skrivelse den 29 februari 1960, anför, att de nuvarande verkstäderna för sammansättning av ammunition ej bör bibehållas, eftersom de är anslutna till centrala ammunitionsförråd. Av de olika alternativ till frågans lösning som behandlats, förordar statskontoret fabriksstyrelsens förslag. I detta har företagsekonomiska, sprängämnestekniska, beredskapsmässiga m. fl. väsentliga skäl kunnat förenas på ett sätt som ej varit möjligt i något annat alternativ. Av nu nämnda skäl biträder statskontoret genomförandet av det program som angivits i fabriksstyrelsens sammanfattande hemställan till Kungl. Maj:t. Statskontoret framhåller dock, att ämbetsverket icke haft möjlighet att bedöma riktigheten av gjorda kostnadsberäkningar.

Statskontoret utvecklar ytterligare de avgörande skälen för sitt ställningstagande och anför bland annat.

Genom den lösning, som nu föreligger med två anläggningar, har beredskapsskäl — bland annat beträffande yrkeskunnig personal — avsevärt förbättrats jämfört med 1955 års förslag. Samtidigt har de företagsekonomiska skäl, som för fabriksstyrelsen varit det väsentliga, kunnat tillgodoses. Därmed har de två — i de flesta fall mot varandra stående — till synes väsentligaste intressefaktorerna kunnat förenas eller i varje fall balanseras. Detta förhållande synes nog så viktigt att beakta vid ärendets bedömning och talar för projektets allmänna lämplighet.

I valet mellan Tenhultsalternativet och Vingåkersalternativet synes ekonomiska fakta, liksom säkerhetsskäl, tveklöst tala för det sistnämnda alternativet. Statskontoret pekar dessutom på de framtida utvecklingsmöjligheterna på respektive platser. Även i detta avseende är Vingåkersalternativet att föredra. Med hänsyn till den svårbedömda militärtekniska utvecklingen och dess krav och behov är det enligt ämbetsverkets mening av synnerlig betydelse att utvecklingsaspekterna noga beaktas. Statskontoret anser, att den nya verkstaden i Norrland bör lyda under fabriksverket, dock att chefen för armétygförvaltningens anläggningar bör vara platschef även för verkstaden. De motiv härför som fabriksstyrelsen framlagt synes i allt rättvisande och för frågans bedömning avgörande. Även i detta sammanhang vill statskontoret erinra om utvecklingsperspektiven.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner, att från arbetsmarknads- och lokaliseringssynpunkter övervägande skäl talar för en förläggning av den nya

ammunitionssammansättningsverkstaden till Tenhult. Styrelsen tillstyrker från samma synpunkter fabriksstyrelsens förslag, att Norrlandsverkstaden bibehålles.

Styrelsen konstaterar, att fabriksstyrelsens nu framlagda förslag bland annat innebär att armétygförvaltningens sammansättningsverkstäder utom Norrlandsverkstaden läggs ned år 1965, då den nya verkstaden beräknas bli färdig. Nedläggningen av dessa verkstäder medför minskad sysselsättning för berörda kommuner. Mest påtagligt blir detta för Tenhults kommun, som vid val av Vingåkersalternativet skulle få en sysselsättningsminskning med ett 50-tal personer.

Kostnadsredovisningen upptar, anför arbetsmarknadsstyrelsen, endast sådana rent statsfinansiella utgifter som direkt sammanhänger med verkstadens uppförande. Enligt styrelsens uppfattning kan denna redovisning inte läggas till grund för ett ställningstagande i lokaliseringsfrågan. Hänsyn bör även tagas till markvärdet i Vingåkersalternativet. Beaktas bör också andra kostnader, som uppstår i samband med den nya verkstadens uppförande, bland annat bostadsbyggnadskostnaderna. Om — som fabriksstyrelsen antar — personalbehovet vid den föreslagna sammansättningsverkstaden i stort sett kommer att täckas genom överflyttning från de nuvarande verkstäderna, måste nya bostäder uppföras. Kostnaderna för dessa torde enligt arbetsmarknadsstyrelsen bli betydligt större i Vingåkersalternativet än i Tenhultsalternativet. Kostnaderna för arbetskraftens omflyttning och ersättning till den arbetskraft, som inte kan överflyttas till den nya verkstaden, bör också ingå i kostnadskalkylen och torde bli lägre i Tenhultsalternativet än i Vingåkersalternativet. Tages hänsyn till samtliga dessa kostnader torde Tenhultsalternativet från kostnadssynpunkt komma att framstå som mest förmånligt.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför vidare att arbetskraftsrekryteringen skulle gå lättare vid Tenhultsalternativet och problemen i samband med arbetskraftens omflyttning sannolikt bli mindre än om Vingåkersalternativet väljes.

Sprängämnesinspektionen har intet att erinra mot att en sammansättningsverkstad för ammunition förläggs till kronopark i Vingåkerstrakten. Detta område är det från skyddssynpunkt ojämförligt bästa av de alternativ som prövats under senare år. Inspektionen vill ej motsätta sig att armétygförvaltningens verkstad i Norrland bibehålles, om vissa omdisponeringar och skyddsåtgärder blir vidtagna.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har intet att erinra mot fabriksstyrelsens förslag att förlägga en sammansättningsverkstad för ammunition till kronopark i Vingåkerstrakten.

Länsstyrelsen i Jönköpings län förordar från samhällsekonomiska synpunkter Tenhultsalternativet. Utan att äga kännedom om de motsvarande skäl, som kan tala för Vingåkersalternativet, kan länsstyrelsen icke under-

låta att ifrågasätta fullständigheten av kostnadsjämförelsen mellan de båda alternativen. Länsstyrelsen vill därvid även peka på att de jordbruks- och skogsmarker som i Tenhultsalternativet tillföres statsverket kommer att ge viss avkastning. I yttranden från kommunalnämnden i Tenhults kommun och länsarbetsnämnden — bifogade länsstyrelsens skrivelse — hävdas, att starka arbetsmarknadsskäl talar för att verkstaden förläggas till Tenhult. Länsarbetsnämnden anför sålunda, att vid en sådan förläggning — genom vilken en icke önskvärd sysselsättningsminskning i Tenhults kommun förhindras — verkstaden får tillgång till en arbetsstyrka med redan förvärvad yrkeserfarenhet och att icke obetydliga kostnader för omställning och omskolning kan undvikas. De kostnadsfördelar som angives för Vingåkersalternativet kan från lokaliseringssynpunkt inte tillmätas betydelse, eftersom de i huvudsak endast tar hänsyn till rent statsfinansiella utgifter i samband med verkstadens uppförande. Beaktas bör även sådana övriga, icke obetydliga investeringar som följer av en nylokalisering, bland annat byggandet av bostäder, där Tenhultsalternativet har avsevärda fördelar.

Försvarets fabriksstyrelse anmäler — efter samråd med armétygförvaltningen, fortifikationsförvaltningen och sprängämnesinspektionen — i särskild skrivelse (30/1 1962) att inom styrelsen gjorda approximativa beräkningar för erforderliga kompletteringsarbeten vid befintlig ammunitions-sammansättningsverkstad i Norrland utvisar, att kostnaderna torde komma att uppgå till ca 950 000 kr.

Verksamheten inom verkstaden avser fabriksstyrelsen framdeles uppdelas så, att förrådsverksamheten och — helt skild från denna — ofarlig verkstadsdrift bedrivs inom nuvarande anläggning, medan övrig verksamhet förläggas till fyra friliggande mindre byggnader, som avses nyuppföras. Den nuvarande anläggningens markområde är för litet för att medge att dessa byggnader placeras på erforderligt säkerhetsavstånd från befintliga anläggningar inom området. Byggnaderna har därför planerats till ett närgränsande markområde om ca 100 000 kvadratmeter. Flertalet av för den nuvarande anläggningen befintliga gemensamma anordningar — omklädningsrum, matsal och vissa serviceledning m. m. — kan därvid nyttjas även för de nyuppförda byggnaderna. Viss från säkerhetssynpunkt erforderlig nyanskaffning av utrustning måste dock ske, t. ex. sprinkleranläggning, brandposter och avskiljare för kemikalier.

Kostnaderna för ifrågavarande arbeten m. m. fördelar sig enligt fabriksstyrelsen med 825 000 kr. för byggnader (inklusive markförvärv, väganläggning och stängsel), 35 000 kr. för ny utrustning och utflyttning av nuvarande utrustning m. m. samt 90 000 kr. för administration.

Departementschefen

Som framgått av den föregående redogörelsen anmodade dåvarande chefen för försvarsdepartementet år 1954 överbefälhavaren att utreda hur sammansättning och förrådshållning av ammunition bör bedrivas. Sedan utredningen genomförts framlade överbefälhavaren år 1955 förslag i ämnet. Förslaget innebar, att ammunitionssammansättning skulle skiljas från förrådshållning och överföras till andra lokaler. Den av staten bedrivna sammansättningsverksamheten skulle övertas av fabriksstyrelsen och en för fredsdrift avsedd sammansättnings- och revideringsverkstad skulle uppföras i södra Sverige. Sedan den föreslagna nya verkstaden uppförts, skulle de hittillsvarande sammansättningsverkstäderna nedläggas.

Försvarets fabriksstyrelse framlade — i samråd med bland andra armétygförvaltningen och sprängämnesinspektionen — den 30 november 1955 förslag om uppförande av den av överbefälhavaren föreslagna verkstaden. Kostnaden härför beräknades till 12,5 miljoner kronor (exklusive kostnader för markförvärv). Alternativt föreslogs att en första etapp för omkring 6,1 miljoner kronor skulle komma till utförande. Fabriksstyrelsen återkom i sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 med förslag att uppföra den första etappen av verkstaden. Efter förslag av Kungl. Maj:t (prop. 1958: 110, s. 566—567) beslöt 1958 års riksdag (SU B 53; rskr. B 83) att en verkstad för sammansättning av ammunition skulle uppföras och anvisade 1,0 miljon kronor för att påbörja denna. Sammanlagt har riksdagen för budgetåren 1958/61 beviljat 4,2 miljoner kronor för anläggningsarbeten och 1,0 miljon kronor för maskinanskaffning för den ifrågakvarande sammansättningsverkstaden. Kostnaderna för dennas första etapp har senast angivits till 8,08 miljoner kronor i 1959 års prisläge.

Sedan en omprövning av tidigare ställningstagande i frågan aktualiserats, uppdrog överbefälhavaren år 1959 åt försvarets förvaltningsdirektion att — med biträde av experter från försvarsstaben, armétygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse och fortifikationsförvaltningen — verkställa de ytterligare undersökningar och utredningar, som erfordrades för att på nytt få frågan allsidigt belyst.

Förvaltningsdirektionen dryftade närmare två alternativ att ordna sammansättningsverkstaden i fred. Enligt det ena skulle en helt ny verkstad anläggas. Det andra åter innebar, att gjutningen av sprängämnen flyttades ut från berggrummen inom centralförråden. Det första alternativet, som förvaltningsdirektionen förordade, innebar, att första utbyggnadsetappen av den av fabriksstyrelsen projekterade sammansättningsverkstaden — avsedd för såväl nysammansättning som revidering av ammunition — skulle fullföljas och utbyggnad ske av en verkstad främst avsedd för revideringsarbeten i anslutning till en nu befintlig verkstad, som lyder under armétygförvaltningen. Utbyggnaden av denna senare verkstad borde ske i form

av friliggande lokaler, varvid kostnaderna för den av fabriksstyrelsen projekterade verkstaden i motsvarande mån borde reduceras. För denna lösning talade, bland annat, att den i statlig regi i fredstid bedrivna nysammansättningen av ammunition borde koncentreras till en verkstad, helst till en verkstad som kunde användas för annan likartad verksamhet. Genom att verksamheten i fred skulle bedrivas på två platser ökade möjligheterna att snabbt höja produktionskapaciteten såväl i fred (om så blev erforderligt) som i ett skärpt läge och under krig.

Med anledning av förvaltningsdirektionens utredning föreslog överbefälhavaren i skrivelse den 29 februari 1960 viss ändring av 1955 års förslag till sammansättningsverksamhetens ordnande i fred. Det modifierade förslaget — 1960 års förslag — innebär bland annat att verksamheten skall bedrivas förutom vid planerad verkstad i södra Sverige — lydande under försvarets fabriksstyrelse — även vid armétygförvaltningens verkstad i Norrland, vilken främst skall avses för del av revideringsverksamheten. Kostnaderna för båda verkstäderna bör enligt överbefälhavaren rymmas inom den kostnadsram, som fabriksstyrelsen beräknat för den projekterade verkstadens första utbyggnadsetapp, 8,08 miljoner kronor.

Riksdagens år 1960 församlade revisorer fann det angeläget, att frågan om uppförande av en ny ammunitionssammansättningsverkstad snarast blev föremål för förnyad prövning. Statsutskottet har i utlåtande över revisorernas berättelse bland annat konstaterat, att ett flertal svårbedömbara synpunkter — tekniska och ekonomiska, beredskapsmässiga och av säkerhetsnatur — måste beaktas i frågan. Med hänsyn härtill och till investeringens storlek har utskottet uttalat, att överbefälhavarens överväganden och Kungl. Maj:ts ställningstagande i anslutning därtill bör redovisas för riksdagen, innan åtgärder vidtas för att fullfölja projektet. Riksdagen har fattat beslut i överensstämmelse med utskottets förslag.

Fabriksstyrelsen har härefter — efter samråd med överbefälhavaren — i skrivelse den 28 december 1961 föreslagit dels att styrelsen meddelas uppdrag att uppföra den nya verkstaden inom kronopark i Vingåkerstrakten, dels att den nuvarande verkstaden i Norrland bibehålles och får ingå i fabriksverket, dels ock att fredsdriften vid nuvarande sammansättningsverkstäder nedlägges, då den nya verkstaden tas i bruk. Styrelsen framhåller, att Vingåkersalternativet i jämförelse med en alternativ lösning med förläggning till Tenhult ställer sig ca 1 miljon kronor billigare och är att föredraga från säkerhetssynpunkt. Slutligen kan endast Vingåkersalternativet ge de utvecklingsmöjligheter som framtida krigsmaterieltillverkning kan komma att kräva.

Verkstaden i Vingåkerstrakten motsvarar enligt fabriksstyrelsen första etappen av den i 1955 års förslag angivna fredsverkstaden. Fabriksstyrelsen har beräknat kostnaden för denna etapp till 8,08 miljoner kronor, varav för anläggningsarbeten 6,58 miljoner kronor (prisläge den 1 juli 1959) och för

maskinanskaffning till 1,5 miljon kronor (prisläge den 1 juli 1956). Med hänsyn till inträffade prisstegringar bedömer emellertid fabriksstyrelsen, att totalkostnaden för den nya verkstaden kommer att överskrida den angivna kostnadsramen av 8,08 miljoner kronor. Inom denna kan erforderlig utbyggnad av Norrlandsverkstaden icke inrymmas. Skulle Tenhultsalternativet väljas, kräves ytterligare ca 1 miljon kronor.

Fabriksstyrelsen föreslår vidare att även verkstaden i Norrland bör ingå i fabriksverket från och med den tidpunkt, då den nyuppförda verkstaden tages i bruk. Fabriksstyrelsen kan då förlägga sammansättnings- och revideringsarbeten till den verkstad som från transport- och beläggningssynpunkt är lämpligast med minskad kostnad och kortare leveranstid som följd. Åtgärder för forcerad sammansättning av ammunition kan vidare företagas enklare, om en myndighet förfogar över de samlade resurserna. Om Norrlandsverkstaden läggs under fabriksverket bör den vid armétygförvaltningen befintliga tekniska personalen för ledning av ifrågavarande verksamhet överföras till fabriksverket. Den samlade tekniska expertisen på detta område kan då utnyttjas för båda verkstäderna. Platschefsansvaret för Norrlandsverkstaden — vari icke ingår ansvaret för den tekniska driften av denna — bör dock även i fortsättningen åvila armétygförvaltningen.

Över fabriksstyrelsens förslag har yttranden inhämtats från statskontoret, arbetsmarknadsstyrelsen, sprängämnesinspektionen samt länsstyrelserna i Södermanlands och Jönköpings län. Därvid uttalar statskontoret och sprängämnesinspektionen i principfrågan om sammansättningsverksamhetens ordnande att de nuvarande sammansättningsverkstäderna ej bör bibehållas, eftersom de är anslutna till centrala ammunitionsförråd. Statskontoret förordar fabriksstyrelsens förslag bland de olika alternativ till frågans lösning som behandlats.

I lokaliseringsfrågan uttalar sig statskontoret och sprängämnesinspektionen för och länsstyrelsen i Södermanlands län har intet att erinra mot att den nya verkstaden förläggs till Vingåker. Såväl ekonomiska fakta och säkerhetsskäl som framtida utvecklingsmöjligheter på respektive platser talar tveklöst för detta alternativ, anför statskontoret. Arbetsmarknadsstyrelsen och länsstyrelsen i Jönköpings län förordar däremot Tenhultsalternativet från arbetsmarknads- och lokaliseringssynpunkter. I säkerhetsfrågan har länsstyrelsen inte någon erinran mot att sammansättningsverkstaden förlägges till Tenhult.

Vad fabriksstyrelsen föreslagit beträffande Norrlandsverkstaden tillstyrkes av statskontoret och arbetsmarknadsstyrelsen, medan sprängämnesinspektionen ej vill motsätta sig förslaget, om vissa omdisponeringar och skyddsåtgärder blir vidtagna. Statskontoret anser att denna verkstad bör lyda under fabriksverket och erinrar även i detta sammanhang om utvecklingsperspektiven.

Kostnaderna för erforderliga kompletteringsarbeten vid Norrlandsverkstaden uppgår enligt approximativa beräkningar som verkställt av fabriksstyrelsen till ca 950 000 kr.

För egen del vill jag erinra om att riksdagen år 1958 fattat beslut om att uppföra och anvisat medel till att börja en ny sammansättningsfabrik för ammunition. För ändamålet har hittills anvisats 5,2 miljoner kronor.

Jag behandlar så de överväganden som låg bakom mitt ställningstagande år 1958 och i vad mån dessa undergått någon förändring. Det är väsentligen tre synpunkter som jag anser inverka på bedömandet av frågan, nämligen säkerheten vid explosivämneshantering, beredskapskravet — såväl personellt som materiellt — på sammansättningsverksamheten samt företagsökonomien vid ifrågavarande verksamhet.

Vad först säkerheten vid explosivämneshantering angår anser jag det fortfarande vara ett oavvisligt krav att den del av sammansättningsverksamheten som omfattar riskbetonad hantering icke får äga rum i samma utrymme som sammansatt ammunition förrådshålles i.

De andra väsentliga faktorerna, företagsekonomiska krav på lönsamhet och beredskapskrav, står — som ofta är fallet — i visst motsatsförhållande till varandra. Förvaltningsdirektionens utredning visar, att centralisering av sammansättningsverksamheten till en verkstad fortfarande är bästa sättet att nedbringa driftkostnaderna i fred. Ökade transportkostnader för revidering av förrådshållen ammunition kommer dock att uppstå som följd av en centralisering. Särskilt påtagligt blir detta vid transport av ammunition från Norrland. Produktionsvolymen vid den fredstida ammunitionssammansättningen motiverar också att denna koncentreras till en verkstad, som om möjligt även bör kunna användas för annan likartad verksamhet. Den sammansättningsverksamhet som bedrivs i fred måste vara så utformad och organiserad att man snabbt och smidigt kan övergå till krigsproduktion. Denna överstiger i sin tur mångfaldigt fredsproduktionen. De förhållanden som sammanhänger med produktionen i krig blir således avgörande för det antal verkstäder som skall planeras och utbyggas. I vilken utsträckning dessa verkstäder skall tagas i anspråk för fredsdrift måste i sin tur avgöras med hänsyn till fredsekonomiska förhållanden.

Mot denna bakgrund anser jag det av överbefälhavaren år 1960 framlagda modifierade förslaget vara lämpligt. Förutsättningarna för att snabbt öka tillverkningskapaciteten i ett skärpt läge blir gynnsammare, om verksamheten i fred bedrivs vid två statliga verkstäder i stället för — såsom enligt 1955 års förslag — på en plats. Genom denna lösning har beredskapskravet, bland annat beträffande yrkeskunnig personal, kunnat tillgodoses avsevärt bättre än i 1955 års förslag. Fabriksstyrelsen har även ansett att de fredsekonomiska synpunkterna blivit beaktade, vilket statskontoret anslutit sig till. Härigenom har de två väsentligaste intressefaktorerna kunnat förenas

eller i varje fall balanseras. Detta förhållande anser jag talar för projektets allmänna lämplighet.

Såvitt avser lokaliseringen av den nya sammansättningsverkstaden förordar jag den av fabriksstyrelsen föreslagna förläggningen till kronopark i Vingåkerstrakten. Detta alternativ är överlägset från säkerhetssynpunkt. Jag tillmäter också stor betydelse åt det faktum att Vingåkersalternativet ger de utvecklingsmöjligheter som framtida krigsmaterietillverkning kan komma att kräva. Härtill kommer att fabriksverkets kostnader blir ca en miljon kronor lägre i Vingåkersalternativet. En förläggning av verkstaden till Tenhult skulle innebära, att gällande säkerhetskrav för explosiva varor inte helt kan tillgodoses ens då driften startas. Mot förslaget att driva en mindre verkstad i Norrland har jag ej funnit anledning till erinran.

Jag föreslår sålunda, att fredsverksamheten i vad avser sammansättning och revidering av ammunition förlägges dels till en ny verkstad i Vingåkerstrakten, avsedd för sammansättning och viss revideringsverksamhet, dels till en befintlig verkstad i Norrland, avsedd för ytterligare revideringsverksamhet m. m. Jag anser mig böra tillstyrka, att även denna verkstad skall lyda under fabriksverket. Vid båda verkstädernas iordningställande för fredsverksamheten måste de avsedda uppgifterna i ett skärpt läge och under krig beaktas.

Kostnaderna för en ny sammansättningsverkstad i Vingåker har senast angivits till 7,8 miljoner kronor i 1959 års prisläge. Fabriksstyrelsen bedömer nu, att totalkostnaden för den nya sammansättningsverkstaden i Vingåkerstrakten med hänsyn till inträffade prisstegringar kommer att bli högre. Inom kostnadsramen kan ej heller inrymmas kostnad för erforderlig komplettering av Norrlandsverkstaden, vilken uppskattats till 950 000 kr. Ytterligare inhämtade uppgifter från fabriksstyrelsen visar att totalkostnaden för båda verkstäderna beräknas uppgå till ca 10 miljoner kronor. Med hänsyn till att de medel som redan ställts till Kungl. Maj:ts förfogande beräknas vara tillräckliga för möjlig anläggningsverksamhet under nästa budgetår anmäler jag endast den beräknade totalkostnaden för hela projektet. Vid bifall till mina i det föregående framförda förslag till sammansättningsverksamhetens ordnande i fred beräknas sålunda $(10 - 5,2 =)$ 4,8 miljoner kronor komma att erfordras under budgetåren 1963/64 och 1964/65. Jag förutsätter att medel som riksdagen anvisat för uppförande av sammansättningsverkstad för ammunition enligt Kungl. Maj:ts bestämmande skall få utnyttjas för i det föregående angivna arbeten.

Åberopande det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de förslag till ammunitionssammansättningsverksamhetens ordnande m. m. som framlagts i det föregående.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Carl Hanström